

FRONTUL ROMÂNESC (1916–1917) DOCUMENTE (II)

DINU POȘTARENCU

The Romanian Front (1916–1917) Documents (II)

(Abstract)*

Shortly after Romania's entry into the war on the part of the Entente Powers, the Austrian-German troops imposed the Romanian armed forces to withdraw. Towards the end of 1916, after heavy fighting, the Central Powers' divisions were stopped on the alignment of the Eastern Carpathians, Putna, Lower Siret and Lower Danube. As a result, the Oriental front line extended southward over 500 km to the Black Sea. Along with the Romanian soldiers, two Russian allied armies withdrew into Romania as soon as the Romanian army units started fighting. Within Romania's alliance with the Russian Empire, the Romanian-Russian relations did not rely on loyalty. The Russians' incoherence was also manifested by the hostile behaviour of Russian soldiers towards the Romanian soldiers, the population and the civil authorities of Romania. In the first part of this documentary, we presented documents about "outgoing and incoming travellers" during the year of 1916 (at the end of 1916, according to sources, more than 30,000 Romanians would have fled to Russia), the relations between the Russian Army Commands and the Romanian civil and military authorities, the organization of the Counter-Espionage Service, the situation of military personnel transit (sanitary trains, infantry regiments and cavalry) through the Burdujeni border point etc. The documents presented in the second part of this document refer to the organization of the Romanian and Russian Security Services in the area of the Romanian front, the fighting on the Dorna front, the activity of the socialist leaders (the celebration of the 1st of May 1917 in Iași, the appeal of the Social-Democratic Party in Romania).

Keywords: World War I, the Romanian front (1916–1917), documents, the Russian army, Romanian civil and military authorities.

La scurt timp după intrarea României în război de partea Puterilor Antantei, trupele austro-germane au impus forțelor armate române să se retragă. În cele din

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXVI, 2 (53), p. 627–643, Rădăuți – București, 2019

urmă, către finele anului 1916, după lupte grele, diviziile Puterilor Centrale au fost oprite pe aliniamentul format de Carpații Răsăriteni, Putna, Siretul inferior și Dunărea inferioară¹. Ca rezultat, linia Frontului Oriental s-a lungit spre sud, pe o distanță de 500 km, până la Marea Neagră.

Alături de militarii români s-au retras și două armate ruse aliante, intrate pe teritoriul României îndată ce unitățile armatei române au început acțiunile de luptă. În decembrie 1916, aceste două armate ruse, împreună cu formațiile militare române constituiau Frontul Românesc, întins de la Câmpulung Moldovenesc până la gurile Dunării. Spre sfârșitul anului 1916, pentru a nu permite inamicului să ajungă până la hotarul imperiului de pe Prut, comandamentul rus a reușit să concentreze pe frontul din România 35 de divizii de infanterie și 13 divizii de cavalerie, ceea ce constituia circa $\frac{1}{4}$ din forțele armate ale Rusiei². Astfel, către primăvara anului 1917, Frontul Românesc prezenta o putere impunătoare: între trei armate ruse, cuprinzând 526 de batalioane, era inclusă o armată română, cu 74 de batalioane, în timp ce o altă armată română se afla în spatele frontului, unde era instruită de către instructorii francezi³.

În cadrul alianței României cu Imperiul Rus, o alianță de conjunctură, determinată de aderarea la Antantă, raporturile româno-ruse nu s-au bazat pe loialitate. Nesinceritatea părții ruse s-a manifestat inclusiv prin comportamentul ostil al militarilor ruși față de ostașii români, populație și autoritățile civile ale României.

Rapoartele și notele prezentate în acest documentar (pregătite pentru tipar cu respectarea normelor ortografice și de punctuație stabilite de Academia Română), identificate în Arhiva Națională a Republicii Moldova, erau înaintate Ministerului de Interne, Direcției Poliției și Siguranței Generale Române. În prima parte a acestui documentar am prezentat documente despre „călătorii ieșiți și intrați” în cursul anului 1916 (la sfârșitul anului 1916, conform unor surse, în Rusia s-ar fi refugiat peste 30 000 de români), relațiile dintre Comandamentele armatelor ruse și autoritățile civile și militare românești, organizarea Serviciului de contraspionaj, situația tranzitării efectivelor militare (trenuri sanitare, regimente de Infanterie și Cavalerie) prin punctul de frontieră Burdujeni ș.a. În partea a doua, documentele prezentate se referă la: organizarea Serviciilor de Siguranță român și rus în zona frontului român, luptele de pe frontul de la Dorna, activitatea frunțașilor socialiști (serbarea zilei de 1 mai 1917 la Iași, apelul Partidului Social-Democrat din România).

¹ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial. 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 253.

² А. Зайончковский, *Мировая война 1914–1918 гг.*, Москва, Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны Союза ССР, 1938, том второй, p. 95; Д. В. Вержховский, В. Ф. Ляхов, *Первая мировая война 1914–1918 гг. Военно-исторический очерк*, Москва, Военное издательство Министерства Обороны СССР, 1964, p. 182.

³ А. Зайончковский, *op. cit.*, p. 135.

1

România
18 februarie 1917
Marele Cartier General
Secția I-a
Biroul Informațiuni

Domnule ministru,

Am onoare a vă înainta alăturata corespondență (adresa nr. 100 406/1917 a Stat-Majorului General Rus, cu un proiect de regulament și o schiță de zone ca anexe) și vă rugăm să binevoiți a vedea dacă propunerile făcute, în ceea ce privește competența Serviciilor de Siguranță Română și Rusă, intră și în vederile D-voastră, cu atât mai mult cu cât dispozițiile cuprinse în proiectul de regulament, întocmit în vederile D-voastră, sunt în vigoare în raionul Armatei 9-a rusă. Cât privește punctul nou nr. 8, suntem de părere a se admite, întrucât îl găsim just.

Relativ la modificarea personalului, astfel cum este cerut de Stat-Majorul General Rus, suntem de părere a se aproba, întrucât găsim că înființarea unui serviciu de siguranță pe lângă Stat-Majorul General Rus este binevenită pentru coordonarea tuturor serviciilor de siguranță atașate pe lângă corpurile de trupă ruse, astfel cum sunt coordonate prin Serviciul de Siguranță de la Marele Cartier General Român pentru echipele de pe lângă comandamentele noastre.

Vă rugăm, deci, să binevoiți a ne comunica cât mai curând personalul ce veți numi, întrucât ne este cerut de urgență de Stat-Majorul General Rus.

Șeful de Stat-Major General, general (semnătura)
Domniei Sale, Domnului ministru de Interne

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 4 477, fila 16–16 verso.

2

Ministerul de Interne
Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale
Biroul Secretariatului
No. 2 296 S.
24 februarie 1917

Domnule general,

La adresa D-voastră no. 225/917, am onoare a răspunde că sunt de părere a se aproba proiectul Regulament prezentat de Statul Major General al Armatei Ruse, însă cu modificările propuse de subsemnatul⁴, astfel cum se arată în contra

⁴ Dosarul conține varianta proiectului Regulamentului, cu modificările propuse de ministrul de Interne, Al. Constantinescu (A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 4477, f. 30–39).

proiectul anexat la adresa de față. În teză generală, modificările propuse au de scop de a concilia nevoile apărării armatei imperiale aliate, care luptă pe frontul nostru în contra spionajului, cu garanțiile constituționale asupra persoanelor și cu drepturile de suveranitate ale Regatului. De altfel, după cum se explică în detaliu la fiecare din modificările propuse, nu se aduce nicio atingere Regulamentului azi în vigoare în raionul Armatei a 11-a Imperială, Regulament a cărui adoptare în întregime o cere Statul Major General Rus prin adresa no. 100 406 către Marele Cartier General al Armatei Române.

În ceea ce privește modificarea personalului, astfel cum este cerut de Statul Major General Rus, o aprobăm, întrucât socotim ca și d-voastră că înființarea unui Serviciu de Siguranță pe lângă Statul Major General Rus este binevenită pentru coordonarea tuturor serviciilor de siguranță atașate pe lângă corpurile de trupă ruse, astfel cum sunt coordonate prin Serviciul de Siguranță de la Marele Cartier General Român, pentru echipele de pe lângă comandamentele militare române.

În consecință, d-l R. P. Voinescu, inspector general de poliție, delegat al Siguranței Generale Române pe lângă Armata 9-a rusă, va fi numit în aceeași calitate de delegat pe lângă Statul Major General Rus.

Ajutor al d-sale va fi numit subcomisarul Serachitopol, de la Poliția de frontieră Mamornița. În locul d-lui Voinescu va rămâne ca delegat pe lângă Armata 9-a rusă, d-l polițai de cl. I, Vameșu, actual ajutor de delegat la aceeași armată. Delegat al Siguranței Generale Române pe lângă Armata 4-a rusă va fi d-l Florian Cristescu, polițai cl. I al orașului Brăila, care deja fusese desemnat în această calitate, după cum v-am comunicat prin adresa no. 1 238, din 4 februarie a.c., iar pe lângă Armata 6-a va fi numit ca delegat d-l Ghinea, șeful poliției punctului Burdujeni, în locul d-lui Teodoru, care fusese numit prin menționata adresă.

Am luat măsuri ca numiții funcționari să fie încunoștințați și să se prezinte la posturi.

Ministru, (ss) Al. Constantinescu

Director, (ss) I. Panaitescu

Anexe: cu Adresa no. 100 406 a Statului Major General Rus și cu proiectul de regulament și o schiță de zone, precum și o copie de pe regulamentul pentru raionul Armatei a 9-a rusă.

Domnului General de Corp de Armată adjutant Presan, șeful Marelui Stat Major General al Armatei

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 4 477, fila 43–43 verso.

3

România
27 februarie 1917
Marele Cartier General
Secret
Secția I
Biroul Informațiuni
Nr. 317

Domnule ministru,

La adresa D-voastră nr. 2 296 S., din 24/II/1917, am onoare a vă face cunoscut că, însușindu-ne proiectul de Regulament al Serviciului de Contrainformație Rus și Român în raionul frontului român, astfel cum a fost redactat de D-voastră, însă cu micile modificări ce se găsesc subliniate în copia ce vă alăturăm, a fost înaintat Stat Majorului frontului român (cartierul rus). Aceste modificări sunt necesare pentru înlăturarea oricărui echivoc cu privire la distribuirea competențelor din diferite zone ale armatelor.

În ceea ce privește numirea personalului la Serviciul Siguranței Române pe lângă Stat Majorului General Rus și modificările în serviciile de pe lângă Armatele a 9-a și a 6-a ruse, binevoiți a cunoaște că le-am comunicat Stat Majorului General Rus.

Șeful de Stat Major General, general (ss) Presan
Domniei Sale, Domnului ministru de Interne

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 4 477, fila 44.

4

Regulamentul Serviciului Secției de Contrainformație rusă în colaborare
cu poliția de contrainformație română pe teritoriul Regatului Român în raionul
frontului român⁵

1) Contrainformația rusă-română va duce o luptă de colaborare contra spionajului din partea inamicului, atât în raionul operațiilor militare, cât și în spatele armatelor (în zona etapelor), urmărind, de asemenea, toate delictele îndreptate contra armatei.

⁵ Sunt expuse două variante ale proiectului regulamentului, în două coloane: în stânga – proiectul elaborat de Statul Major General Rus, iar în dreapta – proiectul cu modificările făcute de către partea română. Am omis varianta proiectului elaborat de Statul Major General Rus, întrucât este reprodus mai sus.

2) Contrainformația rusă-română este formată din ofițeri, funcționari și agenți. Orice persoană care face serviciul de contrainformație va avea o autorizație specială, însoțită de o fotografie scrisă în limba rusă și română, cu pecetea și semnătura șefului său.

3) Funcționarii administrației și poliției române sunt obligați să dea tot concursul funcționarilor secției de contrainformație rusă la reținerea persoanelor urmărite de ei după ce li se va prezenta autorizația. Reținerea nu va putea dura mai mult de 24 de ore. După expirarea acestui termen, se va proceda conform dispozițiilor art. următor, iar în caz când funcționarul secției de contrainformație rusă nu se va prezenta în acest scop și din cercetarea făcută de autoritatea română nu va rezulta niciun indiciu de culpabilitate în contra persoanei reținute, ea va fi pusă în libertate. Explicație: introducerea acestui alineat este reclamată de dispozițiile Constituției Regatului, care garantează libertatea individuală, și de legea specială existentă în ceea ce privește garantarea acestei libertăți.

4) Ofițerii, funcționarii și agenții secției de contrainformație rusă, în cazurile când va fi necesară arestarea unei persoane bănuite sau percheziționate, atât a ei personală, cât și a locuinței sale, sunt obligați să se adreseze celui mai apropiat ofițer al poliției române care, în urma unei cereri motivate în scris, ce-i va fi făcută, la care se alătură și dovezile sau documentele, dacă vor fi, va proceda fără întârziere la arestare sau percheziționare, ori și la una și la alta, după cum i se va fi cerut. La arestare și percheziționare, precum și la facerea cercetărilor, va putea asista funcționarul rus care a făcut cercetarea sau oricare altul care va fi desemnat de serviciul de contrainformație rus. Actele (protocolul) de constatare a arestării, percheziției sau de efectuarea cercetărilor nu vor putea fi dresate, decât de ofițerul de poliție român, însă funcționarul rus care a făcut cercetarea sau delegatul special al serviciului de contrainformație rus vor putea semna actele (protocolul) ca asistenți. Actele vor fi încheiate întotdeauna în dublu exemplar și în limba română, din care un exemplar se va încredința funcționarului secției de contrainformație rusă. Dacă serviciul de contrainformație rus, care a provocat arestarea sau percheziționarea unui individ, nu va delega pe nimeni să asiste la efectuarea acestor operațiuni sau la cercetare, ofițerul de poliție român va proceda singur la lucrări, dresând actele în dublu exemplar și remițând un exemplar serviciului de contrainformație rus. În cazuri extreme (flagrant delict), când lăsarea persoanei urmărite în libertate până la sosirea ofițerului de poliție român se va socoti periculoasă, funcționarii secției de contrainformație rusă vor putea reține pe urmărit, trimitându-l, fără întârziere, la ofițerul poliției române. Explicațiune: modificările și completările propuse la acest articol, fără a schimba în esența lor principiile conținute în textul propus de Stat Majorul General Rus, sunt făcute în scopul de a ne apropia cât mai mult de textul regulamentului azi în vigoare în raionul Armatei IX-a Imperială, regulamentul a cărui adoptare în întregime o cere Statul Major General Rus, prin adresa nr. 100 406, din 15 februarie a.c., către Marele Cartier General al Armatei Române.

5) Arestatul, după cererea funcționarilor secției de contrainformație rusă, va fi supus imediat interogatoriului, conform informațiilor date despre el, de către șeful

secției de contrainformație rusă sau de vreun agent independent al acestei secții și după stabilirea vinovăției lui, va fi înaintat, cu toate actele dresate, la poliția română din județul respectiv. În cazul când dovezile vinovăției arestatului vor părea insuficiente pentru ținerea lui și mai departe sub arest, el va fi imediat liberat, dacă secția de contrainformație rusă nu va mai insista asupra ținerii lui sub pază până la primirea altor dovezi noi asupra vinovăției lui. În acest din urmă caz, cererea va fi satisfăcută provizoriu și va fi avizat Marele Cartier General Român, pentru a decide dacă afacerea este în legătură și cu indivizii aflători în zona interioară, Marele Cartier General Român va încunoștința și Ministerul de Interne. Explicație: dispoziția cuprinsă în fraza aceasta există în textul regulamentului azi în vigoare în raionul Armatei a 9-a Imperială. Această dispoziție este reclamată imperios pentru motivele expuse în explicația dată la art. 3.

6) În cazul când secția de contrainformație rusă va socoti necesară îndepărtarea vreunui supus străin, socotit periculos intereselor armatei, atunci poliția română va îndepărta pe un asemenea străin din raionul armatei, numai după singura comunicare a numitei secții în care se va arăta că îndepărtarea este necesară în interesele armatei. Serviciul de contrainformație rus va comunica delegatului Siguranței Generale Române de pe lângă Stat Majorul Armatei frontului român (cartierul rus), informațiile ce va poseda asupra unei asemenea persoane pentru ca ele să poată fi aduse la cunoștința Marelui Cartier General Român și prezenta Ministerului de Interne, în vederea supravegherii mai departe sau luarea altor măsuri ce se vor găsi cu cale. Supușii români care trăiesc continuu într-o anumită localitate, bănuți de spionaj sau socotiți periculoși pentru interesele armatei, vor fi strămutați după cererea Marelui Cartier General Român în altă localitate, care va fi desemnată de Ministerul de Interne, după verificarea informațiilor date asupra lor și care verificare se va face de către agenții poliției române, din ordinul Marelui Cartier General Român. Supușii români care locuiesc într-o localitate temporal, în cazul arătat mai sus, vor fi trimiși la urma lor imediat de poliția română, la arătarea serviciului de contrainformație rus că sunt socotiți periculoși pentru interesele armatei. Dacă localitatea de unde acești supuși români sunt originari sau unde trăiesc de obicei este situată în teritoriul ocupat de inamic, atunci ei vor fi trimiși în localități din țară, situate în afară de zona operațiilor. Pentru supușii români se vor face de [către] serviciul de contrainformație rus aceleași comunicări ca și pentru supușii străini, după cum se arată mai sus. Explicație: s-au înlocuit cuvintele „expulzare” cu „îndepărtare”, pentru că, după legile române, expulzarea se face cu anumite formalități și cu aprobarea Consiliului de Miniștri (Legea asupra străinilor din 1881 și art. 7 din Legea asupra controlului străinilor din 1915).

7) Urmărirea persoanelor învinuite de spionaj și reținute pe teritoriul Regatului Român se va face de către poliția română; însă, în ceea ce privește pe indivizii care ar fi găsiți de serviciul de contrainformație rus în zona chiar a operațiilor ei, vor fi arestați și percheziționați de personalul acestui serviciu, însă vor fi predați poliției române, ca să procedeze la cercetare conform normelor stabilite în acest Regulament.

Explicațiune: textul modificat este luat din Regulamentul în vigoare la Armata IX-a Imperială, găsimu-l mai clar și mai complet. Cu adoptarea acestui nou text se modifică principiul din vechiul text, numai întru atât, întrucât nu se mai face excepție pentru supușii ruși și se pretinde ca și aceștia să fie înaintați cu actele poliției române, astfel cum se procedează în prezent în zona Armatei 9-a față cu regulamentul acolo în vigoare. Bineînțeles că nu poate fi vorba aici decât de civilii ruși, adică de cetățenii ruși care nu fac parte din Armata Imperială și nici nu sunt atașați cu vreo funcție oarecare pe lângă această armată. A se admite propunerea din proiectul de Regulament însemnează a se recunoaște că poate fi sustrasă justiției țării o persoană care a săvârșit o infracțiune pe teritoriul Regatului, ceea ce constituie o atingere a suveranității.

8) În raionul operațiunilor militare al trupelor ruse, unde nu sunt autorități și poliție română, deținerea persoanelor bănuite de spionaj, independent de cetățenia lor, precum și îndeplinirea tuturor formalităților de judecată, se face direct de către gradele militare ruse, iar supușii români se transmit Siguranței Generale Române de pe lângă Statul Major al Armatei. Explicație: s-a adăugat cuvântul „române” pentru claritatea textului.

9) Pentru realizarea unei observări cât mai întinse asupra populației, din cauza micului număr al agenților speciali de poliție, este necesară stabilirea unor posturi speciale mixte la punctele de legătură ale drumurilor; acestor posturi li se va da ca [și] consemn, ca [acțiunea de] controlare a trecerii dintr-un punct populat în altul să se facă numai cu permise speciale.

Șeful de Stat Major General
General (semnătura)
Șeful Bir[ou] Informațiuni
Locot. colonel (semnătura)

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 4 477, filele 45–53 (text dactilografiat).

5

România
29 martie 1917
Ministerul de Interne
Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale
Brigada 12-a de Siguranță
Nr. 562

Domnule director,

Informatorul nostru nr. 9 din Mălini ne raportează următoarele: luptele pe frontul de la Dorna continuă fără întrerupere, în special la nord, între Mestecăniș și Iacobeni. Rezultatul acestei lupte nu s-a putut stabili până în ziua de 15 martie, când am primit comunicatul informatorului.

În ziua de 14 martie, prin Mălini au trecut vreo 50 [de] trăsurile-ambulante rusești; unii din conducătorii acestora ar fi povestit informatorului nostru că toate trupele care sunt bănuite că nu ar agreea noul guvern rus, le retrag după acest front, înlocuindu-le cu altele, că armata lor este împărțită în două tabere, una pentru și alta contra actualului guvern, dintre care contra guvernului ar fi majoritatea ofițerilor care sunt contra actualelor reforme, care au nedisciplinat armata, căci astăzi soldatul rus strigă că nu mai există deosebire între ofițer și soldat. Alții ar fi spus că s-au săturat de război, căci au pierdut și curajul, mai ales că s-a descoperit un general comandant de Corp [de Armată] pe frontul de la Dorna, care era de partea germanilor și că până în prezent a lucrat contra intereselor rusești; foștii suverani ruși au fost asasinați și că s-ar fi găsit la Palatul imperial [cineva] care comunica [prin] telegrafie fără fir direct cu Berlinul.

Supunând cunoștinței domniei voastre cele de mai sus, am onoare a vă ruga să binevoiiți a dispune.

Șeful Brigadei (semnătura)

Domniei Sale, Domnului Director al Poliției și Siguranței Generale Iași

A.N.R.M., Fond 691, inventar 3, dosar 771, fila 1–1 verso (text scris de mână).

6

Agent 36

4 aprilie 1917

Notă

Teodor Chitic (Chiticov), român basarabean, caporal la trenul de aprovizionare sosit cu fân, ovăz și alte diferite furaje în ziua de 29 martie [a.]c. din Rusia, discutând față de mai mulți, declară că în Rusia se vorbește că și M. S. Regele Ferdinand era în înțelegere cu fostul țar Nicolai al Rusiei, pentru a vinde țara românească nemților și că această chestiune o vor aranja ei (rușii), căci de aceea au venit în țară. Că vor face ca pe viitor să se aplice legile și aici deopotrivă pentru toată lumea, nu cu favoruri pentru cei mari sau numai scrise pe hârtie. Că vor face manifestații prin diferite comune, pentru a deștepta populația, pentru ca împreună (zic ei) să îndrepte reaua stare în care se găsește armata noastră și o explică prin aceea că soldații sunt rău hrăniți, rău echipați, rău tratați, rău conduși și neîngrijiți când sunt bolnavi.

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 6 067, fila 83–83 verso (text scris de mână).

7

În România

Destăinuirea generalului Iliescu

Ajutorul ocârmuitorului înalt al ștabului românesc, generalul Iliescu, tipărește în gazetele franțuzești destăinuiri însemnate despre vinovatul în nenorocirea în care a căzut România. Vinovatul acesta este fostul ministru-președinte al cabinetului

rusc de miniștri Știurmer⁶. Fiind însemnat ca ministru pe treburile din afară înaintea intrării României în război, Știurmer știa că România nu-i pregătită îndeajuns și, cu toate acestea, a cerut printr-un ultimatum ca aceasta numai de câțiva să intre în război.

Scopurile acestei purtări ale lui Știurmer față de România erau ca s-o ajute pe Germania. Căci, zdrobind România și făcându-se astfel militărește mai puternică, Germania putea s-o silească pe Rusia să încheie o pace separată, adică fără unirea la aceasta a întovărășiților noștri.

Generalul Iliescu scoate la iveală și un document care întărește descoperirile lui. Documentul acesta este porunca [pe] care au primit-o în luna lui iulie solul rus Poklevski-Kozel și agentul militar, polcovnicul Tatarinov. Lor li s-a poruncit pe neașteptate ca să meargă la ministru-președinte român Brătianu și să-i înmâne[ze] ultimatumul pentru intrarea României în război.

„Cuvânt moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 28 (228), 9 aprilie 1917, p. 4.

8

Ministère de l'Intérieur
Direction de la Police et de la Sûreté Générale
13 aprilie 1917

Memorandum

În urma evenimentelor petrecute în Rusia în ultimul timp, fruntașii socialiști din țară au început să se agite și se consfătuiesc între ei asupra acțiunii ce urmează să întreprindă și la ce mijloace să recurgă pentru a reuși. În acest scop ei s-au pus în contact, deocamdată, cu câțiva dintre socialiștii ruși militari aflați în România și prin ajutorul acestora vor să intre în relații cu cei din Rusia. În același timp, vor ca să intre în contact direct cu socialiștii de marcă și influenți din Rusia, prin comisari de ai lor. În această direcție sunt ajutați pe sub mână, deocamdată, de evrei, care văd într-o mișcare socialistă serioasă în România posibilitatea emancipării lor politice, întrucât de la actualul regim politic nu trag nădejde să capete drepturi politice așa cum doresc, ba mai mult, încă, le este teamă că la liberarea teritoriului ocupat de dușman și la încheierea păcii să nu fie persecutați cu ultima asprime din cauza faptelor și actelor nepatriotice la care s-au dedat coreligionarii lor din teritoriul ocupat. Au început deja și acțiunea de propagandă în țară.

⁶ Boris V. Știurmer (1848–1917), om de stat rus, provenit dintr-o familie de germani rusificați. Guvernator al guberniilor Novgorod (1894–1896) și Iaroslav (1896–1902), membru al Consiliului de Stat (din 1904), președinte al Consiliului de Miniștri (20 ianuarie 1916 – 10 noiembrie 1916), deținând, concomitent, portofoliul Afacerilor Interne (3 martie – 7 iulie 1916) și al Afacerilor Externe (7 iulie – 10 noiembrie 1916).

Astfel: Max Wexler, unul dintre conducătorii socialiștilor ieșeni, împreună cu cumnatul său, Sion, cu D. Ghelerter și cu Gheorghiu (Bujor), cu concursul unor socialiști revoluționari din armata rusă din România au redactat un manifest pe care l-au trimis la Odessa pentru a-l tipări și aduce în țară, spre a fi distribuit populației, muncitorilor și soldaților, îndemnându-i să urmeze pilda celor din Rusia. Agenți de ai lor au început să colinde diferitele orașe din Moldova, pentru a strânge rândurile muncitorilor socialiști, a face propagandă și a împărți broșuri. Astfel, la Roman s-a semnalat prezența unui atare emisar propagandist, anume Vasilescu, sindicalist din București, care a împărțit broșuri. El este soldat în Reg[imentul] 23 Infanterie, care se află în refacere. După spusa lui, mai mulți soldați socialiști au plecat de la Corpurile lor în același scop și pentru a face propagandă chiar în trenuri, printre militari și civili.

Principali frunțași ai lor sunt în prezent: 1) dr. Racovski – el este ținut închis în Iași sub pază sigură, neputând comunica cu nimeni. Tovarășii lui caută să intre în contact cu el, să-l libereze, adică să-i înlesnească fuga dacă ar putea, și mai încearcă să convingă pe socialiștii din Rusia ca să determine guvernul rus să intervină pentru liberarea lui. Sunt luate măsuri riguroase de pază și supraveghere; 2) dr. Stenerman, medic, literat, apărător al intereselor și revendicărilor evreilor pământeni și socialist. În prezent este mobilizat cu gradul de căpitan și face serviciul la infirmeria Reg[imentului] 41 din Iași (str. Smârdan, 1). Aci este mutat de 2 săptămâni de la Podul Iloaiei, unde făcea serviciul la Batalionul I de Etape al armatei I*. Ar putea fi trimis pe front sau la Podul Iloaiei de unde a venit; 3) dr. Ghelerter – în prezent face serviciul la Spitalul Societății „Cultura”, din Str. „G. Mârzescu” (Iași). Aci a fost mutat de curând de la Spitalul militar din Stația „Cuza-Vodă”. N-ar strica dacă s-ar duce înapoi și să nu i se dea voie, ca și lui Stenerman, să părăsească localitatea și chiar să fie supravegheați acolo; 4) Mihai Gheorghiu zis Bujor, avocat, sub[ocotenent] de rezervă din administrație, mobilizat la Direcția Munițiilor din Min[isterul] de Război. Prea puțin trebui să fie ocupat acolo, căci mai toată ziua e văzut în oraș, agitându-se și stând în continuu contact cu cei de mai sus (afară de Racovski) și cu Max Wexler și Sion. Ar putea fi trimis într-o altă localitate, cu aceleași condiții ca și precedenții; 5) Max Wexler, funcționar comercial, Mobilizat pe loc la Biroul Fabricii de tăbăcărie „Concordia”, din str. „Mârzescu”, 22. Face parte din Contingentul 1892. Ar putea fi trimis și el aiurea. Acesta e și unul din cei mai activi și care s-a pus în contact cu socialiștii revoluționari ruși, după cum s-a arătat unii sus; 6) Sion, cumnat cu precedentul, evreu originar din București, reformat; 7) Isidor Floran, conducător de vagoane de dormit, cu sediul în gara Iași, propagandist abil și energic. La București a provocat câteva greve, e bine văzut printre cei de la C.F.R. Originar din Transilvania. Se zice că e unгур de neam. El se dă, însă, drept român. Situația militară: înscris pe tablele cu clasa anului 1918 ca străin, care a renunțat la supușenie și mobilizat pe loc la Direcția C.F.R. Ar putea fi detașat de Direcția C.F.R. cu un serviciu oarecare într-o localitate mai depărtată și mai izolată; 8) Andrei Chirică, brutar, socialist militant, cunoscut scandalagiu și bătăuș. Bun de gură. Mobilizat la

Compania IV de subzistență din Iași, care a primit ordin de strămutare la Botoșani; 9) Oprescu Alexandru, ajutor-mecanic, șeful sindicaliştilor din Atelierele Centrale C.F.R. În prezent, la Atelierele C.F.R. de la Frumoasa. Fruntaș al mișcării, cu mare trecere între lucrătorii C.F.R. Stă în expectativă. Așteaptă momentul propice pentru a începe agitația; 10) Alfred Hefter, tipograf din Iași. Plutonier cu termen redus, detașat la Școala de Artilerie din localitate. Primejdios. Trebuie să plece în Rusia cu anumite însărcinări. A fost, însă, împiedicat^{**}. Spune că, cu toate acestea, va pleca^{***}. Trebuia să fie trimis la front^{****}, a rămas însă tot în Iași. Trebuie să plece la front; 11) Jean Hefter, frate cu precedentul, mobilizat la Regimentul 2 Artilerie Grea. Trebuie semnalat acolo pentru a nu i se da concediu și a fi supravegheat; 12) Vasilescu zis și Vasia, socialist din București. Mobilizat la Reg[imentul] 23 Infanterie. Trebuie pus în urmărire și cercetat asupra propagandei ce [o] face, broșurilor ce împarte și să se afle cu ce permisie a plecat de la regiment și de când lipsește. De la acesta s-ar putea afla numele celorlalți soldați care sunt plecați ca și el pentru propagandă.

^{*} Dr. Stenerman, după declarația pe care a făcut-o într-un cerc de prieteni, are depusă la Banca Moldovei o colecție de însemnări de pe front relative la persecutarea evreilor militari, la operațiunile militare astfel cum s-au urmat etc. El e bun prieten cu Denerman de la Banca Moldovei.

^{**} Refuzându-i-se de Ministerul de Interne liberarea pasportului.

^{***} Sâmbătă, 15 aprilie, prin Burdujeni, cu trenul de etape și fără pasport, trecând în Bucovina, în virtutea unei autorizări dată de ruși.

^{****} În urma înțelegerii luată cu Marele Cartier.

A.N.R.M., Fond 691, inventar 3, dosar 874, filele 118–129.

9

România
Ministerul de Interne
Confidențial
Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale
18 aprilie 1917
Brigada 12-a de Siguranță Botoșani
Nr. 687

Domnule Director,

Informatorul nostru din Fălticeni ne raportează următoarele: în zilele Paștelui au venit la Fălticeni mai mulți tineri plutonieri cu termen redus, foști elevi ai școlii militare din Botoșani. Plutonierul Rosmetiniuc, originar din localitatea Stupca (Bucovina) a comunicat informatorului nostru că a fost acasă de și-a vizitat părinții. Cu această ocazie a constatat că populația din Bucovina e pornită contra României

și ar fi bucuroasă să rămână sub stăpânirea rusească, dacă nu se vor întoarce austriecii. România – spun cei din Bucovina – este țara boierilor, care au căutat numai de interesele lor personale și au lăsat țara nepregătită, cauză pentru care a fost bătută și adusă în starea de astăzi, pieritoare de foame și bântuită de toate bolile molipsitoare.

În Bucovina, populația crede că în România nu se vor îmbunătăți lucrurile nici după război. Va domni aceeași stare de lucruri ca și până acum. Se vorbește mai mult de o plecare în Rusia, în care cred că li se vor da toate drepturile, în urma devenirii ei ca republică.

Toate aceste știri, spunea interlocutorul informatorului nostru, le răspândesc evreii care, din momentul izbucnirii Revoluției rusești, au devenit cu toți agenți ruși.

D-l Pătraș, un alt profesor bucovinean, care lua parte la această discuție, a spus că la Cernăuți s-ar fi format un partid compus din români și ruteni, care cer alipirea Bucovinei la Rusia. În fruntea acestui partid se zice că ar fi egumenul de la Sucevița, anume O. Popescul. Pe acest egumen rușii l-au făcut episcop la Cernăuți. De altfel, și rușii din Bucovina o spun pe față că nu vor mai da Bucovina înapoi. Pătraș mai povestește că soldații și ofițerii ruși din România spun mereu că nu voiesc să mai lupte pentru țara noastră, căci guvernul român a fost înțeles cu cel al țarului și au trădat austro-germanilor interesele rusești. De aceea s-au dovedit atâția trădători în armata română și datorită acestui lucru au avut loc înfrângerile și retragerile armatei noastre. Rușii spun că pe frontul românesc nu se vor mai mișca niciun pas.

Șeful Brigăzii (semnătura)

Domnului Director al Poliției și Siguranței Generale Iași

A.N.R.M., Fond 691, inventar 3, dosar 771, fila 6.

10

În România Ziua de 1 mai la Iași

Ziua de 1 mai (18 aprilie) a fost serbată într-un chip deosebit de către armata rusească de pe frontul românesc, aflătoare la Iași. O mare mulțime de soldați ruși au manifestat pe ulițele Iașilor cu muzică și cu steaguri roșii, oprindu-se apoi în medeanul Unirii, unde se află monumentul lui Vodă-Cuza. În fața acestui monument s-au rostit de către soldați mai multe cuvântări, în care s-a preamărit revoluția rusească și s-a manifestat pentru republică. Pe steagurile roșii ale soldaților erau scrise o mulțime de rostiri revoluționare, ca: „Pământ și slobozenie!”, „Trăiască republica federativă”, „Vecinica pomenire luptătorilor pentru slobozenie” și altele. După cuvântările rusești s-au ținut cuvântări și în limba românească și franțuzească. A vorbit și doctorul Racovski, căpitenia socialiștilor democrați, pe care ostașii ruși l-au slobozit din închisoare. Manifestația a ținut până către seară.

Cu prilejul manifestațiilor care au avut la Iași, comandantul oștirilor rusești de pe frontul românesc, generalul Șerbacev, a slobozit o strigare, prin care îi îndeamnă

pe ostașii ruși să nu se amestece în viața politică a României. Slobozirea doctorului Racovski și cuvântările rostite de ostașii ruși la Iași pe ziua de 18 aprilie sunt lucruri care nu pot să aibă loc într-o țară întovărășită cu Rusia. Și una și altele au fost puse la cale de oamenii care sunt în slujba Germaniei.

Altă strigare a slobozit ministrul României de Război, V. Brătianu, spunând între altele că austro-germanii, văzând că nu pot face nimic cu arma împotriva rușilor și românilor, s-au apucat să-i sfădească, rămânând ca pe urmă să-i bată și pe unii și pe alții.

În sfârșit, o strigare către ostașii ruși a slobozit și Sfatul delegaților ofițeri și soldați ruși din raionul Iașilor. Ostașii ruși sunt îndemnați și de strigarea aceasta a nu face manifestații pe ulițele Iașilor, decât cu dezlegarea Sfatului delegaților.

„Cuvânt moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 34 (234), 30 aprilie 1917, p. 2.

11

Partidul Social-Democrat din România

Cetățeni,

Evenimentele petrecute la Iași, la 18 aprilie, vor rămâne unice în istoria poporului român. Cenzura și presa le-a trecut sub tăcere. Dar degeaba nădăjduiește oligarhia că va putea întinde asupra lor valul uitării.

În ziua aceea – întâi mai stil nou – cincisprezece mii de soldați și ofițeri ruși din armata revoluționară de peste Prut, după ce au prăznuit la Socola sărbătoarea internațională a proletariatului, s-au îndreptat spre oraș într-o măreață procesiune. Ei au ajuns până în stradă, unde era deținut, într-o casă particulară, tovarășul Racovski. Încă de la începutul războiului României, tovarășul nostru a fost pus în stare de arestare, fără niciun motiv mărturisit, de guvernul netrebnicului Brătianu și adus de la București la Vaslui și de acolo la Iași. Armata liberatoare a Rusiei l-a pus în libertate.

Uriașa manifestație, având pe cel liberat în mijlocul ei, cu placarde și steaguri roșii care, pe lângă inscripțiile rusești, aveau și inscripții românești: „Trăiască libertatea!”, „Trăiască Internaționala!”, „Trăiască Republica federativă!”, „Trăiască frăția dintre popoare!”, a înaintat în cântece revoluționare până în Piața Unirii, unde a avut loc o mare adunare și s-au rostit cuvântări importante. Unul din membrii din Comitetul Executiv al delegaților soldați și ofițeri a explicat că armata rusă a eliberat pe Racovski pentru că a dorit să vadă și să vorbească cu un adevărat reprezentant al poporului român. Destul am văzut și auzit pe reprezentanții clase stăpânitoare a României! Racovski a spus, între altele, că guvernul a făgăduit reforme sub influența evenimentelor din Petrograd. Era cu neputință ca România să rămână cu ticălosul ei regim electoral și agrar, când alături de ea a triumfat Republica federativă rusă, care acordă drepturi politice nu numai bărbaților, fără deosebire de neam sau religie, dar și femeilor. Poporul român are datoria să ducă până la capăt această

operă, făcând să triumfe și în România principiul republican și să facă astfel primul pas spre Republica federativă a popoarelor balcanice, care va pune capăt vrajbei dintre ele și va crea condițiile necesare propășirii lor. După aceasta, un ofițer rus s-a adresat, în franțuzește, soldaților și publicului românesc, spunând: „Ați văzut ce am făcut noi în Rusia. E rândul vostru acum să faceți să triumfe și în țara voastră ideile republicane. aici este mântuirea țărănimii și a țării românești. Noi nu înțelegem victoria fără republică”.

Manifestanții liberatori s-au scoborât după aceea, în perfectă ordine, spre gară, de unde au luat pe tovarășul sublocotenent M. Gh. Bujor, care era urmărit de autoritățile militare și pe punctul de a fi adus în fața Curții Marțiale. Vina lui era că la înmormântarea de la 3 aprilie a tovarășului C. Ottoi, membru în Comitetul Executiv al Partidului, care a căzut secerat de tifosul exantematic, îndeplinindu-și datoria de medic militar, a ținut, la cimitirul israelit din Iași, o cuvântare, în care a spus, între altele, ca cel mort cade jertfă pentru o cauză care nu este nici a lui, nici a social-democrației, nici a țării și a urât ca era nouă de dreptate, de egalitate și frăție, adusă de Revoluție în Rusia, să se inaugureze cât de curând și în nenorocita Românie.

În tot timpul manifestației și a neuitatelor fapte, autoritățile își pierduseră cumpătul și întraseră ca în pământ.

Mii de cetățeni ieșiți pe străzi, pe piețe, la ferestre, la balcoane, au salutat cu entuziasm, pe tot parcursul, pe liberatori, steagurile roșii și pe liberați.

În noaptea aceleiași zile, tovarășii Rocovski și Bujor au trecut cu un tren special în Rusia.

Cetățeni, guvernul, după ce și-a venit în fire, a alergat la obișnuitele lui minciuni și insulte, ca să acopere înfrângerea suferită. D. Brătianu și, după d-sa, d. Cerbasof [probabil Șcerbaciov], afirmă că eliberarea lui Racovski este opera unor agenți cumpărați cu bani germani și că este, totodată, o violare a voinței poporului român. Este de ajuns să amintim că evenimentele de la 18 aprilie s-au îndeplinit cu concursul armatei rusești, care nu poate fi bănuită că a fost cumpărată de germani; că între poporul român și ticălosul său guvern nu este nicio solidaritate, încât lupta contra acestuia și sfărâmarea măsurilor lui nu constituie câtuși de puțin o atingere adusă poporului; Consiliul soldaților și ofițerilor ruși din Iași a refuzat să condamne pe ofițerii și soldații care au luat parte la evenimentele de la 18 aprilie; că, mai mult, ei au felicitat călduros, printr-o rezoluție, pe cel liberat, pe când ei, la rândul lor, au fost aprobați și felicitați de numeroase consilii ale ofițerilor și soldaților, precum și de presa revoluționară și democratică a Rusiei; este de ajuns, zicem, să ne amintim de toate acestea ca să ne dăm seama cât de jalnică este situația acelora care își închipuie că în aceste vremuri noi vor mai prinde calomniile lor învechite.

Muncitori, cetățeni, faptele de mai sus au un vădit caracter revoluționar și au, pentru aceasta, deosebită însemnătate. Odată cu ele, despotica „legalitate” a oligarhiei a fost sfărâmată. Zăgazarile cari închideau drumul democrației dornice de luptă au fost doborâte. Prin spărtura făcută, șuvoiul popular va putea răzbi în sfârșit.

Suntem în pragul unor prefaceri adânci. Poporul român, aruncat în prăpastie de o stăpânire nevrednică, putredă, egoistă, lacomă și criminală, nu mai poate trăi sub regimul de până acum. El are nevoie de libertate, de drepturi depline, ca să se poată singur conduce și să-și poată așeza singur temeliiile unei vieți noi. Ne adresăm de aceea tuturor straturilor sociale din țară: proletariatului conștient, din a cărui avangardă fac parte cei doi refugiați; țăranilor, soldaților, ofițerilor; tuturor acelor cari au ajuns la convingerea că în România totul trebuie schimbat, ne adresăm și le spunem: „Luați pildă de la cele întâmplate la 18 aprilie. dacă a fost cu puțință ca doi oameni să înfrângă autoritatea sălbatică a unei oligarhii zăpăcite și demoralizate, cu atât mai ușor va fi unui popor întreg să-și recapete libertatea și drepturile încălcate. Folosiți-vă de calea deschisă la 18 aprilie, după cum înțelege să se folosească Partidul Social-Democrat. Adunați-vă sub steagurile lui liberatoare! Luați pildă de la aliații noștri ruși. Uniți-vă în cuget și în simțiri. Ridicați-vă până la înălțimea vremurilor mari prin cari va să trecem. Faceți o nobilă, patriotică și mântuitoare silință și veniți cu noi, să ducem până la capăt actul început la 18 aprilie. Să măturăm pleava netrebnică și trândavă care stăpânește și suge țara și să dăm libertate deplină poporului nostru iobag”.

Comitetul de acțiune social-democrat român.

A.N.R.M., Fond 691, inventar 3, dosar 875, fila 5 (text tipărit).

12

Notă

Sunt informat că la Dorna Vatra nu se mai dă nicio luptă. Tranșeele sunt stricate, iar din scândurile și lemnele scoase s-au făcut mese între tranșeele austro-germane și ruse, care nu sunt situate unele de altele decât la o distanță de 20 [de] metri. Informatorul mai spune că la aceste mese se adună ofițeri ruși, austro-germani și români și petrec toată ziua bând bere, pe care o aduc cu căruțe cu 4 cai de la coloane. Rușii au liberă trecere dincolo de tranșeele inamice și viceversa.

Informatorul este originar din Iași, a făcut parte din marina română, iar actualmente se găsește ca soldat într-un regiment de cazaci rus și a venit de pe frontul de la Dorna Vatra în ziua de 17 aprilie cor.

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 6 068, fila 50 (text dactilografiat).

13

Notă

Cu ocazia unei convorbiri ce am avut ieri, 5 mai, cu un colonel rus de la Școala militară de instrucție din Poltava, mi-a afirmat, printre altele, că, în urma

unui ordin recent, toți ofițerii instructori din Rusia au fost trimiși pe frontul român ca să instruiască și să disciplineze armatele ruse de pe frontul român.

Acest colonel, care a venit numai ieri din Rusia, credea, până la sosirea lui, că românii sânt de religie catolică, dar nu ortodocși, pravoslavnici. Mi-a mai spus că este convins că România va deveni o țară mare, că va juca un rol însemnat și că va obține tot ce a pierdut la începutul războiului, plus Transilvania și chiar Basarabia îi va reveni, prin faptul că, dându-i-se autonomie, ea se va alipi de România, după cum este dorința unanimă a populației acestei provincii.

Mi-a mai zis că în curând în Rusia vor fi ciocniri sângeroase între diferite partide, în urma cărora se va lua o îndrumare serioasă spre o liniște definitivă.

O. I.

6 mai 1917

A.N.R.M., Fond 691, inventar 2, dosar 6 070, fila 111 (text scris de mână).

